

Sygn. akt III CZP 92/17

UCHWAŁA

Dnia 11 stycznia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący)

SSN Roman Trzaskowski

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa D. K.
przeciwko Skarbowi Państwa - Prezesowi Sądu Rejonowego w N. o ochronę dóbr
osobistych,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 11 stycznia 2018 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Apelacyjny w W.
postanowieniem z dnia 28 marca 2017 r., sygn. akt VI ACa .../16,

"Czy wobec braku stosownej regulacji w ustawie z dnia 26
października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich (j.t.
Dz.U. 2016.1654), podstawę do zadośćuczynienia za niesłuszne
umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich może stanowić
art. 552 § 4 k.p.k. odpowiednio stosowany przez sąd cywilny?"

podjął uchwałę:

**Podstawę prawną zadośćuczynienia za niesłuszne
umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich stanowią
przepisy Kodeksu cywilnego o odpowiedzialności za szkodę
wyrządzoną wydaniem niezgodnego z prawem prawomocnego
orzeczenia, interpretowane w zgodzie z Konstytucją i Konwencją
o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.**

UZASADNIENIE

W styczniu 2011 r. D. K., uczeń gimnazjum w N., został zatrzymany przez Policję i przewieziony do Policyjnej Izby Dziecka w W. Stało się to w następstwie powiadomienia przez R. K. o zgwałceniu na terenie szkoły jej córki N. S. przez czterech uczniów i zmuszenia jej do oddania im 600 zł. Jednym z uczniów wskazanych w powiadomieniu był D. K.

Postanowieniem z dnia 14 stycznia 2011 r. Sąd Rejonowy w N. wszczął postępowanie w celu wyjaśnienia, czy D. K. wspólnie i w porozumieniu z innymi uczniami wskazanymi w powiadomieniu dopuścił się czynów karalnych, określonych w art. 197 § 3 i art. 191 § 1 k.k., i orzekł o umieszczeniu D. K. w schronisku dla nieletnich na okres trzech miesięcy: od 13 stycznia do 12 kwietnia 2011 r. Orzeczenie to nie zostało zaskarżone, niemniej obrońca D. K. złożył wkrótce (27 stycznia 2011 r.) wniosek o uchylenie środka zastosowanego wobec D. K. Wniosek ten został oddalony (2 lutego 2011 r.). Lecz ostatecznie Sąd Rejonowy w dniu 10 lutego 2011 r. uchylił zastosowany wobec D. K. środek w postaci umieszczenia w schronisku dla nieletnich, a 18 maja 2011 r. umorzył wszczęte wobec niego postępowanie. Postępowanie to nie potwierdziło stawianych mu zarzutów.

D. K., powołując się na całkowicie bezpodstawne (oparte jedynie na pomówieniu) i naruszające jego dobra osobiste zastosowanie wobec niego środka w postaci umieszczenia w schronisku dla nieletnich, wystąpił w dniu 10 października 2014 r. z powództwem przeciwko Skarbowi Państwa – Prezesowi Sądu Rejonowego w N. o zobowiązanie pozwanego do złożenie stosownego oświadczenia, przepraszającego powoda, i o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda zadośćuczynienia w wysokości 15.000 zł za wyrządzoną mu krzywdę.

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 6 sierpnia 2015 r. oddalił powództwo. Wyjaśnił, że orzeczenie o umieszczeniu D. K. w schronisku dla nieletnich było uzasadnione faktycznie i prawnie w chwili jego wydania. Orzeczenie to nie zostało zaskarżone, a choć je ostatecznie uchylono, to nie stwierdzono jego niezgodność z prawem, czyli nie wydano prejudykatu, o którym mowa w art. 417¹ § 2 k.c.

W toku rozpoznawania apelacji D. K. Sąd Apelacyjny nabrał poważnych wątpliwości co do tego, czy przy ocenie żądania powoda, w zakresie dotyczącym zgodności z prawem zastosowanego wobec niego środka przymusu, należy mieć na względzie wyłącznie – jak przyjął Sąd Okręgowy – przepisy Kodeksu cywilnego, czy też podstawę oceny żądania powoda w tym zakresie powinien stanowić art. 552 § 4 k.p.k. stosowany odpowiednio w drodze analogii ze względu na daleko idące podobieństwo przesłanek i skutków zastosowania środka tymczasowego w postaci umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich do przesłanek i skutków zastosowania środka zabezpieczającego w postaci aresztu tymczasowego, którego dotyczy art. 552 § 4 k.p.c., jak też ze względu na aktualność racji leżących u podstaw tego przepisu także w przypadku niesłusznego umieszczenia w schronisku dla nieletnich.

Wątpliwościom tym Sąd Apelacyjny dał wyraz w przytoczonym wyżej zagadnieniu prawnym przedstawionym Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia.

Rzecznik Praw Obywatelskich, który na podstawie art. 14 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (jedn. tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 958) zgłosił udział w postępowaniu w sprawie przed Sądem Najwyższym, opowiedział się za udzieleniem pozytywnej odpowiedzi na pytanie postawione przez Sąd Apelacyjny, tj. - za uznaniem za podstawę do przyznania zadośćuczynienia za niesłuszne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich art. 552 § 4 k.p.k. stosowanego odpowiednio, natomiast Prokurator Prokuratury Krajowej, podobnie jak pozwany, wyraził pogląd odmienny, tj. że brak przesłanek do uznania przepisu art. 552 § 4 k.p.k. stosowanego odpowiednio za podstawę do przyznania nieletniemu zadośćuczynienia za niesłuszne umieszczenie w schronisku dla nieletnich.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 27 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (obecnie jedn. tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 1654 ze zm. – dalej: „u.p.s.n.”), nieletniego można umieścić w schronisku dla nieletnich, jeżeli zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia

śladów czynu karalnego, albo jeżeli nie można ustalić tożsamości nieletniego (§1), ponadto, wyjątkowo – także wtedy, gdy zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym i gdy zarzucono mu popełnienie jednego z wymienionych czynów karalnych (§ 2); jednym z czynów karalnych wymienionych w tym przepisie jest czyn określony w art. 197 § 3 k.k. (gwałt zbiorowy lub na osobie poniżej lat 15 albo kazirodczy).

Mimo istotnych różnic w założeniach i celach postępowania w sprawach nieletnich i postępowania karnego, sytuacja osoby umieszczonej w schronisku dla nieletnich i osoby zatrzymanej lub tymczasowo aresztowanej jest, jak trafnie zauważył Sąd Apelacyjny, podobna. Jedna i druga osoba zostaje pozbawiona wolności w celu zabezpieczenia prawidłowego toku prowadzonego postępowania i zapobieżenia popełnianiu kolejnych czynów karalnych lub przestępstw.

Według art. 552 k.p.k., oskarżonemu, który w wyniku wznowienia postępowania lub kasacji został uniewinniony lub skazany na łagodniejszą karę, służy od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, wynikłe z wykonania względem niego w całości lub w części kary, której nie powinien być ponieść (§1); przepis § 1 stosuje się także, jeżeli po uchyleniu skazującego orzeczenia postępowanie umorzono wskutek okoliczności, których nie uwzględniono we wcześniejszym postępowaniu (§ 2); prawo do odszkodowania i zadośćuczynienia powstaje również w związku z zastosowaniem środka zabezpieczającego w warunkach określonych w § 1 i 2 (§ 3); odszkodowanie i zadośćuczynienie przysługuje również w wypadku niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania lub zatrzymania (§ 4).

W myśl dominującego poglądu, którego założenia znalazły wyraz w szeroko akceptowanej uchwale Sądu Najwyższego z dnia 15 września 1999 r., I KZP 27/99, orzeczenie o tymczasowym aresztowaniu uznaje się za niewątpliwie niesłuszne w rozumieniu art. 552 § 4 k.p.k. – i tym samym za niezgodne z prawem, a w konsekwencji za uzasadniające, na tej jedynie podstawie, odpowiedzialność odszkodowawczą – nie tylko wtedy, gdy nastąpiło ono z naruszeniem właściwych przepisów dotyczących tego środka zabezpieczenia (gdy w świetle tych przepisów nie powinno ono nastąpić), ale i wtedy, gdy okazało się ono bezzasadne z punktu

widzenia ostatecznego rozstrzygnięcia w przedmiocie odpowiedzialności karnej, tj. gdy: oskarżony został prawomocnie uniewinniony, umorzono w stosunku do niego postępowanie, sąd odstąpił od wymierzenia oskarżonemu kary, oskarżony został skazany na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, wymierzono oskarżonemu karę inną niż kara pozbawienia wolności lub karę pozbawienia wolności w wysokości niższej od okresu stosowania tymczasowego aresztowania (w tym wypadku niezgodność z prawem dotyczy tylko różnicy między okresem stosowania tymczasowego aresztowania a wysokością wymierzonej kary pozbawienia wolności).

Taka wykładnia przepisu art. 552 § 4 k.p.k., zharmonizowana z wykładnią pozostałych przepisów tego artykułu, pozostaje w zgodzie z konstytucyjnymi i międzynarodowymi gwarancjami wolności osobistej. Jest uzasadniona szczególną ochroną wolności osobistej w płaszczyźnie konstytucyjnej i prawnomiędzynarodowej, ze względu na wyjątkową doniosłość tej wolności dla człowieka.

Artykuł 41 Konstytucji stanowi, że każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą – pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko w trybie i na zasadach określonych w ustawie (ust. 1), a każdy bezprawnie pozbawiony wolności ma prawo do odszkodowania (ust. 5). Przytoczone przepisy Konstytucji wyrażają normy zbieżne z normami art. 5 ust. 1 i 5 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284) i art. 9 ust. 1 i 5 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).

W świetle przytoczonych norm Konstytucji i konwencji międzynarodowych, bezprawne pozbawienie człowieka wolności skutkuje zawsze poniesieniem przez niego, niezależnie od możliwości doznania także uszczerbku majątkowego, krzywdy, która, tak jak i szkoda majątkowa, powinna zostać naprawiona. Normy te nie przesądzają wprawdzie, w jakich granicach powinno nastąpić naprawienie, uznaje się jednak, że zakres swobody ustawodawcy do ograniczenia kompensaty jest tu - ze względu na wyjątkowe znaczenie wolności osobistej dla człowieka -

znacznie mniejszy niż na gruncie art. 77 ust. 1 Konstytucji, (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 marca 2011 r., P 21/09).

Artykuł 552 § 4 k.p.k. pozwalając dochodzić od Skarbu Państwa naprawienia szkody (zarówno majątkowej jak i krzywdy), wynikłej z niezgodnego z prawem w przedstawionym wyżej znaczeniu zastosowania tymczasowego aresztowania, tj. także wtedy, gdy zastosowane tymczasowe aresztowanie okazało się bezzasadne z punktu widzenia ostatecznego rozstrzygnięcia w przedmiocie odpowiedzialności karnej, harmonizuje w pełni z art. 41 ust. 5 Konstytucji. Opiera odpowiedzialność Skarbu Państwa, tak jak tego wymaga art. 41 ust. 5 Konstytucji, na zasadzie ryzyka; wiąże tę odpowiedzialność z samym pozbawieniem wolności w wyniku tymczasowego aresztowania, dla którego nie było podstaw prawnych nie tylko w chwili zastosowania tymczasowego aresztowania, ale i z punktu widzenia ostatecznego rozstrzygnięcia w przedmiocie odpowiedzialności karnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2017 r., II CSK 771/16).

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, mimo podobieństwa sytuacji osoby umieszczonej w schronisku dla nieletnich i osoby zatrzymanej lub tymczasowo aresztowanej, nie zawiera odpowiednika art. 552 § 4 k.p.k. Zamieszczenie w tej ustawie analogicznej regulacji do zawartej w art. 552 k.p.k. projektowano, ale projektu tego nie sfinalizowano.

Brak w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich również odesłania nakazującego odpowiednie stosowanie art. 552 k.p.k. w sprawach nieletnich.

Zgodnie z art. 20 u.p.s.n. w obecnym brzmieniu, w sprawach nieletnich stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego właściwe dla spraw opiekuńczych (przed 2 stycznia 2014 r. w przepisie tym była mowa o odpowiednim stosowaniu przepisów Kodeksu postępowania cywilnego trybu nieprocesowego), a tylko w zakresie zbierania, utrwalania i przeprowadzania dowodów przez Policję, powoływania i działania obrońcy, przeprowadzania czynności dowodowych z udziałem osób małoletnich innych niż nieletni oraz do rzeczy zatrzymanych w toku postępowania stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego.

Artykuł 552 § 4 k.p.c. mógłby zatem, jak zauważył Sąd Apelacyjny, znaleźć zastosowanie jako podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej za niezgodne z prawem umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich tylko w drodze analogii – gdyby wystąpiły uzasadniające to przesłanki; i – ze względu na podobieństwo okoliczności oraz skutków zastosowania środka tymczasowego w postaci umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich do okoliczności i skutków zastosowania środka zabezpieczającego w postaci aresztu tymczasowego oraz aktualność motywów regulacji zawartej w art. 552 § 4 k.p.c. także w przypadku niesłusznego umieszczenia w schronisku dla nieletnich – rozważanie w uzasadnieniu przedstawionego zagadnienia prawnego możliwości uznania za podstawę odpowiedzialności odszkodowawczej za niesłusne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich tego właśnie przepisu, stosowanego w drodze analogii, jest w pełni zrozumiałe.

Niewątpliwie nie można zaakceptować nie tylko braku odpowiedzialności Skarbu Państwa za niesłusne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich, ale i odmiennej oceny pod względem niezgodności z prawem niesłusznego umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich od oceny niesłusznego tymczasowego aresztowania, jak i uzależnienia zadośćuczynienia za krzywdę w wypadku niesłusznego umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich od dalej idących przesłanek niż wynikające z art. 552 § 4 k.p.k. w odniesieniu do odszkodowania i zadośćuczynienia w wypadku niesłusznego tymczasowego aresztowania. Racje uzasadniające omówioną wyżej wykładnię art. 552 § 4 k.p.k. w zakresie unormowanej w nim odpowiedzialności za niesłusne tymczasowe aresztowanie zachowują pełną aktualność także w wypadkach niesłusznego umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich. Nie tylko prawnomiędzynarodowe, ale i konstytucyjne gwarancje wolności osobistej leżące u podstaw tej wykładni, dotyczą każdego, a więc i dzieci mających status nieletnich w rozumieniu przepisów właściwej ustawy. Co więcej ten ich status jeszcze silniej przemawia za objęciem ich ochroną odszkodowawczą w przypadku niesłusznego umieszczenia w schronisku dla nieletnich, a więc za przyznaniem im zadośćuczynienia za krzywdę na warunkach i w granicach w każdym razie nie mniej korzystnych niż określone w art. 552 § 4 k.p.c. (zob. art. 5 ust. 1 lit. d i ust. 5

Konwencji o ochronie praw człowieka oraz – w związku z tymi przepisami i wymaganymi standardami postępowania w sprawach nieletnich – wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 30 czerwca 2015 r. nr 57722/12, w sprawie Grabowski przeciwko Polsce, a także art. 37 lit. b i lit. d Konwencji o prawach dziecka (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526)).

Mimo to, i choć art. 552 k.p.k. ma ze swej istoty charakter cywilnoprawny, zaś w obrębie prawa cywilnego analogia legis jest powszechnie akceptowana i nierzadko stosowana (zob. np. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2006 r., III CZP 100/05), a dopuszcza się nawet analogię z przepisów prawa karnego na korzyść oskarżonego (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1994 r., I KZP 33/94) – to zastosowanie na zasadzie analogii art. 552 § 4 k.p.k. w charakterze podstawy odpowiedzialności za niesłuszne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich napotyka w ostatecznym rezultacie nieprzezwyciężalne przeszkody. Wynikają one ze ścisłego związku art. 552 k.p.k. z pozostałymi przepisami zawartymi w rozdziale 58 k.p.k. Regulują one postępowanie w sprawach o roszczenia dochodzone na podstawie art. 552 k.p.k. oraz inne jeszcze kwestie związane z dochodzeniem tych roszczeń, w tym określają terminy przedawnienia tych roszczeń (art. 555 k.p.k.). Zastosowanie na zasadzie analogii art. 552 § 4 k.p.k. jako podstawy odpowiedzialności za niesłuszne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich wespół z pozostałymi przepisami rozdziału 58 k.p.k. byłoby nie do zaakceptowania z punktu widzenia założeń ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Zgodnie z art. 20 u.p.s.n., w sprawach nieletnich zasadą jest, jak wiadomo, odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, a przepisów Kodeksu postępowania karnego - tylko w ściśle określonych sytuacjach. O ile zastosowanie w drodze analogii art. 552 § 4 k.p.k. i ewentualnie niektórych innych jeszcze przepisów rozdziału 58 k.p.k., ze względu na ich w istocie materialnoprawny, cywilny charakter, mogłoby się dać pogodzić z art. 20 u.p.s.n., o tyle byłoby to niemożliwe co do pozostałych przepisów tego rozdziału, mających charakter ściśle karnoprosesowy.

Z kolei zastosowanie w drodze analogii samego art. 552 § 4 k.p.k., ewentualnie z niektórymi tylko innymi przepisami rozdziału 58 k.p.k. o charakterze

cywilnoprawnym, a pominięcie pozostałych, ściśle z nim związanych karnoprocesowych przepisów tego rozdziału, mogłoby się spotkać z zarzutem dowolności.

Dla zapewnienia nieletniemu niesłusznie umieszczonemu w schronisku dla nieletnich takiej ochrony, jaką w zakresie kompensaty krzywdy zapewnia osobie niesłusznie tymczasowo aresztowanej art. 552 § 4 k.p.k. – według wykładni zdeterminowanej konstytucyjnymi i prawnomiędzynarodowymi gwarancjami wolności osobistej człowieka – zastosowanie tego przepisu, w drodze analogii, jako podstawy przyznania nieletniemu zadośćuczynienia, nie jest jednak konieczne. Właściwą i wystarczającą podstawą do udzielenia takiej ochrony nieletniemu niesłusznie umieszczonemu w schronisku dla nieletnich w zakresie kompensaty krzywdy są przepisy Kodeksu cywilnego, interpretowane w zgodzie z gwarancjami konstytucyjnymi i prawnomiędzynarodowymi leżącymi u podstaw przyjmowanej wykładni art. 552 § 4 k.p.k.

Kodeks cywilny normuje odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej w art. 417 - 417². Jest to regulacja o charakterze ogólnym, podstawowym, i ma ona – jak wyraźnie wskazuje art. 421 k.c. – zastosowanie zawsze, gdy odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu władzy publicznej nie jest uregulowana w przepisach szczególnych, takich jak np. art. 552 k.p.k.

Zgodnie z art. 417¹ § 2 zdanie pierwsze k.c., jeżeli szkoda została wyrządzona przez wydanie prawomocnego orzeczenia lub ostatecznej decyzji, jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu (jest nim co do wyroków kończących postępowanie w sprawie i postępowań co do istoty sprawy kończących postępowanie w sprawie – postępowanie ze skargi, o której mowa w art. 424¹ oraz art. 519² k.p.c.) ich niezgodności z prawem, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej. Przepisem odrębnym, stanowiącym inaczej, takim, o jakich mowa w końcowej części art. 417¹ § 2 zdanie pierwsze k.c., jest w szczególności, w odniesieniu do orzeczeń sądów, art. 424^{1b} k.p.c., mający

odpowiednie zastosowanie, na mocy odesłania przewidzianego w art. 13 § 2 k.p.c., także do orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym.

Według art. 424^{1b} k.p.c., w wypadku prawomocnych orzeczeń, od których skarga na niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia nie przysługuje, odszkodowania z tytułu szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem można domagać się bez uprzedniego stwierdzenia niezgodności orzeczenia z prawem w postępowaniu ze skargi, chyba że strona nie skorzystała z przysługujących jej środków prawnych.

Postanowienie o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich, którego wydanie dopuszcza w określonych sytuacjach art. 27 u.p.s.n., nie jest niewątpliwie ani orzeczeniem co do istoty sprawy, ani orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie. Nie jest więc w odniesieniu do niego dopuszczalna ani skarga kasacyjna (art. 519¹ § 1 i 2 k.p.c. w związku z art. 20 § 1 u.p.s.n.), ani skarga na niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 519² k.p.c. w związku z art. 20 § 1 u.p.s.n.). Przewidziana w art. 424^{1b} k.p.c. przesłanka dochodzenia odszkodowania w postępowaniu cywilnym bez uprzedniego stwierdzenia niezgodności orzeczenia z prawem jest zatem niewątpliwie spełniona w stosunku do postanowienia o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich.

Nie powinno też stanowić przeszkody w dochodzeniu we wskazanym w art. 424^{1b} k.p.c. sposób odszkodowania za niesłuszne, czyli w istocie niezgodne z prawem umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich, niezaskarżenie przez nieletniego postanowienia o zastosowaniu tego środka zażaleniem. Choć postanowienie to jest zaskarżalne zażaleniem (art. 29 u.p.s.n. w związku z art. 357 § 2 i art. 394 § 2 k.p.c.), a art. 424^{1b} k.p.c. uzależnia możliwość domagania się odszkodowania bez uprzedniego stwierdzenia niezgodności orzeczenia z prawem od skorzystania przez stronę z przysługujących jej środków prawnych w stosunku do orzeczenia, to ten ostatni wymóg należy uznać za nieaktualny w odniesieniu do dochodzenia odszkodowania w postaci zadośćuczynienia za niesłuszne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich na podstawie postanowienia wydanego z powołaniem się na art. 27 u.p.s.n.

Wymóg ten opiera się na założeniu, że zainicjowane przez stronę postępowanie odwoławcze pozwala usunąć wadliwość rozstrzygnięcia zapadłego w pierwszej instancji, a sytuację prawną stron kształtuje dopiero orzeczenie prawomocne. Strona, która nie zainicjowała postępowania odwoławczego, powinna ponieść tego konsekwencję w postaci niemożności skorzystania z rozwiązania przyjętego w art. 424^{1b} k.p.c., polegającego na dochodzeniu odszkodowania bez uprzedniego stwierdzenia niezgodności orzeczenia z prawem (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2005 r., IV CK 190/05).

Motywacja ta nie przystaje jednak zupełnie do postanowienia o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich. W sprawach nieletnich należy się kierować przede wszystkim dobrem nieletnich, a postępowanie w tych sprawach jest oparte na zasadzie ciągłości, zintegrowaniu wszystkich jego faz i całego przebiegu w dążeniu do najpełniejszej realizacji jego ustawowych celów (art. 1 - 4a u.p.s.n.). Dopuszczenie zażalenia na postanowienie o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich służy lepszemu ochronie nieletniego i zabezpieczeniu jego praw. Nie wyklucza jednak zmiany lub uchylecia z urzędu tego postanowienie, mimo jego prawomocności (zob. w szczególności art. 74 u.p.s.n., a także art. 577 k.p.c. w związku z art. 20 u.p.s.n.). Przemawia to silnie przeciwko uzależnieniu stosowania art. 424^{1b} k.p.c. w przypadkach dochodzenia odszkodowania za niesłuszne umieszczenie w schronisku dla nieletnich od tego, czy postanowienie o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich zostało zaskarżone zażaleniem. Skoro dopuszczalność zażalenia służy wzmocnieniu ochrony nieletniego, to nieskorzystanie z tego środka – przy wskazanych założeniach postępowania w sprawach nieletnich – nie powinno działać na niekorzyść nieletniego w odniesieniu do możliwości dochodzenia odszkodowania z zastosowaniem art. 424^{1b} k.p.c. Taka wykładnia art. 424^{1b} k.p.c. w rozpatrywanym zakresie pozostaje w zgodzie z omówionymi wyżej konstytucyjnymi i prawnomiędzynarodowymi gwarancjami wolności osobistej każdego człowieka. W przeciwnym razie nieletni byłby w tym zakresie w ogóle pozbawiony możliwości dochodzenia odszkodowania za niesłuszne umieszczenie w schronisku dla nieletnich, co nie dałoby się pogodzić z tymi gwarancjami.

W zgodzie z wskazanymi gwarancjami należy interpretować również przesłankę niezgodności orzeczenia z prawem na użytek stosowania art. 417¹ § 2 k.c. w sprawach o odszkodowanie za niesłuszne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich, rozpoznawanych przy uwzględnieniu art. 424^{1b} k.p.c. Według poglądu utrwalonego w orzecznictwie na gruncie art. 417¹ § 2 k.c., art. 424¹ i art. 424^{1b} oraz art. 519² k.p.c., bezprawie judykacyjne nie obejmuje każdej niezgodności orzeczenia z prawem, lecz tylko taką niezgodność, która ma postać kwalifikowaną: jest oczywista i rażąca. Przy ocenie, czy umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich było niesłuszne, czyli czy nastąpiło na podstawie orzeczenia niezgodnego z prawem, należy jednak odejść od tego dominującego poglądu i w drodze wyjątku uznać ziszczenie się rozpatrywanej przesłanki – podobnie, i z tych samych przyczyn, jak na gruncie art. 552 § 4 k.p.k. w odniesieniu do tymczasowego aresztowania – we wszystkich tych przypadkach, w których nie było podstaw prawnych do umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich nie tylko w chwili zastosowania tego środka, ale i z punktu widzenia ostatecznego rozstrzygnięcia w sprawie nieletniego. Istotne znaczenie dla tej oceny ma treść orzeczenia o uchyleniu postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich oraz ostatecznego rozstrzygnięcia w sprawie nieletniego.

W razie ziszczenia się przesłanek odpowiedzialności określonych w art. 417¹ § 2 k.c. podstawę do przyznania zadośćuczynienia za krzywdę wynikłą z bezprawnego pozbawienia nieletniego wolności osobistej może stanowić w związku z art. 417¹ § 2 k.c. przepis art. 445 § 2 k.c.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy podjął na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. uchwałę jak na wstępie.